

De Zuidnederlandse en de culturele toenadering tussen Noord en Zuid

door

GILBERT DEGROOTE
secretaris van de Maatschappij

Sedert jaren is de Zuidnederlandse de vertrouwde naam voor de vereniging waarvan wij heden het honderdjarig bestaan vieren. *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde* werd ze genoemd bij de stichting op 6 februari 1870. Vanwaar die benaming?

Deze voor de hand liggende vraag werd niet gesteld door de drie auteurs, die elk reeds een boeiende geschiedenis van onze Maatschappij hebben geschreven¹. Een feestelijke gebeurtenis als deze biedt de gelegenheid om, in de beperkte tijd die mij is toegemeten, een blik te werpen op de achtergrond waarop de Zuidnederlandse tot stand kwam, om de betekenis van haar naam en activiteit, tevens haar structuur en ontwikkeling even toe te lichten.

In het 19de-eeuwse geestesleven en ook vroeger komen vele genootschappen met de naam „Maatschappij” voor. Een der beroemdste voorbeelden is dat van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde te Leiden, die reeds in 1766 werd gesticht. „Maatschappij” is nu een enigszins ouderwets woord voor allerlei kringen, verenigingen, zelfs vennootschappen, die op heel verschillend terrein en niveau werkzaam zijn, zowel b.v. op dat van de hoge finantie en de onderlinge bijstand als op dat van het gezellig en nuttig tijdverdrijf.

Doet het substantief „maatschappij” in ons verband niet al te origineel meer aan, opvallend typerend is daar nog steeds, ook voor onze tijd, het adjectief „Zuidnederlandse”. Op het eerste gezicht lijkt het, en zo werd het ook voorgesteld, dat de stichters

1. Jan Bols, *Schets eener geschiedenis der Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde van 1870 tot 1910*, overdruk uit de *Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde*, Gent, 1910, 46 blz.; J. Salsmans, *De Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde... (1870-1932)* overdruk uit de *Verslagen en Mededeelingen der Koninkl. Vlaamsche Academie*, Gent, 1933, 14 blz.; C. de Baere, *De Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis in Handelingen van de Zuidnederl. Mij voor Taal- en Letterk. en Gesch.*, 1949, p. 1-15. Onze beschouwingen staan los van deze overzichten. Voor bepaalde gegevens hebben we verwezen naar dat van Jan Bols.

particularisten waren ², die een eng provincialistisch karakter aan hun doel en bedrijvigheid wilden geven. In werkelijkheid was dat niet het geval.

Reeds tijdens het Verenigd Koninkrijk had o.m. J.-Fr. Willems het standpunt verdedigd, dat Noord- en Zuid-Nederland elk hun bijdrage moesten leveren tot het algemeen taalgebruik ³. Dezelfde gedachte is ook te vinden in de indrukwekkende reeks Nederlandse taal- en letterkundige congressen, die vanaf 1849 beurtelings in België en Nederland werden gehouden. Ze hadden het immers herhaaldelijk over „den bloei der Vaderlandsche taal en letteren”, en verklaarden „het hunne te willen bijdragen tot de opbeuring van alles wat het behoud van den Nederlandschen stam aanbelangt en zijne zedelijke eenheid kan versterken” ⁴.

Uit de sfeer van die congressen vóór 1870 zien we o.a. woorden als Noord- en Zuid-Nederland, Noord- en Zuidnederlands duidelijker vorm aannemen tegenover Vlaams, Nederduits en Hollands. In 1854 ontwikkelde Jacob Heremans, die 16 jaar later de eerste voorzitter van de Zuidnederlandse zou worden, op het Nederlands taal- en letterkundig congres te Utrecht de zienswijze dat nog zeer velen in het Noorden en het Zuiden hun taal ten onrechte als twee verschillende entiteiten beschouwden, en wees op het recht van het Zuiden op eigen aandeel aan de opbouw van het Nederlands ⁵.

J. Heremans, die niet alleen uiterlijk, te oordelen althans naar zijn weelderige haarbos en snor, niet onaardig in het huidig tijdsbeeld zou hebben gepast, maar als vinnig polemist ook iets had van een contestator op het gebied van taal, letterkunde en onderwijs – zijn activiteit als liberaal politicus en op het gebied van de volksontwikkeling moge hier buiten beschouwing blijven – was een der eersten uit het „Arm Vlaanderen” die met enige nadruk op een dergelijk aandeel aanspraak durfde maken.

In 1868 had J. Heremans zijn vriend Em. Hiel, die redacteur was van het *Nederduits Maandschrift*, ervan overtuigd het woord *Nederduitsch* door *Nederlandsch* te vervangen, omdat hij dit

2. B.v. door L. Grootaers, *De taal der Vlamingen in Vlaanderen door de eeuwen heen* onder de leiding van Prof. Dr. M. Lamberty en Dr. R. F. Lissens, Amsterdam-Brussel, MCMLI, 1e deel, bl. 354.

3. Zie b.v. Th. Coopman en L. Scharpé, *Geschiedenis der Vlaamsche Letterkunde*, Antwerpen, 1910, p. 24.

4. Vgl. b.v. *Handelingen van het Elfde Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres gehouden te Leuven*, den 6den, 7den en 8sten September 1869. Leuven, 1870, p. 2. Vgl. ook C. C. Ter Haar, *Nederland en Vlaanderen*, Santpoort (N.-H.), 1933, pass.

5. *Handelingen van het vierde Nederlandsch taal- en letterkundig congres gehouden te Utrecht* op 20, 21 en 22 september 1854. Utrecht, 1855, p. 125-126; vgl. ook *De Eendragt*, 1856, 26 oktober; *Noord en Zuid*, I, 1862-63, p. 337-351.

laatste de passende benaming achtte voor onze taal. Karakteristiek voor de toenmalige meningsverschillen op dat gebied was de felle reactie van de bekende Lucien Jottrand tegen het gebruik van *Nederlandsch* in plaats van *Nederduitsch*. L. Jottrand had destijds deel uitgemaakt van het Nationaal Congres en noemde zich, ook uit sympathie voor de Vlamingen, een „Nederduitsche Waal”. Hij eiste het behoud van het woord *Nederduitsch* in de bewuste titel van het tijdschrift, wat Heremans ertoe bracht ironisch te zeggen „dat hij niet begreep hoe weinig er toch maar nodig was om een gewezen lid van het Nationaal Congres weer de schrik op het lijf te jagen voor de kaaskoppen”⁶.

In die jaren leefde, gelijk reeds gezegd, in Nederland en in Vlaams België de overtuiging dat de taal van de Vlaamse gewesten wel Nederlands was, maar dan toch niet hetzelfde Nederlands als in het Noorden. Volledige overeenstemming werd eigenlijk ook niet gewenst. Hiervan vernemen we een echo op het Nederlands taal- en letterkundig congres van 1860 te 's-Hertogenbosch waar Dr. de Jongh uit Brugge een lezing zou houden over „het oprichten van eene Vlaamsche academie voor taal- en letterkunde”. Hij was verhinderd het woord te voeren, maar blijkens zijn tekst, die in de Handelingen van dat congres verscheen, dacht hij aan een academie met een Noord- en een Zuidnederlandse afdeling, die „ofschoon gelijk in spelling, nochtans elk van haren kant, het eigenaardige van den landelijken tongval zou toegeven”⁷. De Noordniederlander H. M. C. van Oosterzee verdedigde op dezelfde bijeenkomst een gelijkaardige opvatting: „volledige eenheid was niet wenselijk, zelfs als ze mogelijk was”⁸.

Twee jaar later echter, op het congres te Brugge, in 1862, hielden Julius Vuylsteke en Jacob Heremans een pleidooi voor de eenheid van taal en spelling in Noord en Zuid⁹. Op dat van 1865 suggereerde Jacob van Lennep een commissie samen te stellen, die de middelen zou onderzoeken om tot een algemene zuivere uitspraak te komen. Dat voorstel mocht bij voorbaat als gekelderd worden beschouwd. Toen immers de Gentse dichter K. Versnaeyen zijn gedicht over J. van Maerlant had voorgedragen, had de voorzitter van het congres, G. Mees, die lid was van

6. *Nederlandsch Tijdschrift*, 1868, dl 3, pp. 8-10.

7. *Handelingen van het zesde Nederlandsch taal- en letterkundig congres, gehouden te 's-Hertogenbosch*, den 11, 12 en 13 September 1860. 's-Hertogenbosch, 1860, p. 207-209. Bijlage B: *Losse gedachten over de noodzakelijkheid dat er eene Vlaamsche Akademie zy*.

8. Zie *ibid.*, p. 184.

9. *Handelingen van het zevende Nederlandsch taal- en letterkundig kongres gehouden te Brugge*, den 8, 9 en 10 september 1862, Gent, 's Gravenhage, 1863, resp. p. 184 vlgg. en p. 278 vlgg.

de Nederlandse Academie van Wetenschappen en hoogleraar in de Nederlandse taal was geweest, gezegd: „Wij hooren u gaarne, ook om uwe Vlaamsche uitspraak. Straks zal misschien de wensche-lijkheid ter sprake komen, dat, gelijk wij trachten op ééne wijze te spellen, wij ook moeten trachten op ééne wijze te spreken. Voor ons zouden wij dat niet wenschen, want het naïve van uwe Vlaamsche uitspraak klinkt ons zoo liefelijk in de ooren”¹⁰.

Op het congres in 1867 te Gent verklaarde de voorzitter, H. Conscience, uitdrukkelijk dat hij niet wist welke taal hij eigen-lijk moest spreken¹¹. Er is dan ook wel enige reden om te twifelen aan de bewering van L. Jottrand, dat hij op hetzelfde congres van 1867 niets anders dan zeer goed Nederlands had gehoord – het accent uitgezonderd – en dat ook bij voorname dames¹². Op het volgende, in 1868, gaf de Nederlander M. Smiets de Vlamingen de raad het voorbeeld van het Noorden zelf te volgen: twee soorten Nederlands te gebruiken: een meer intiem voor de omgang in de familiekring en een meer beschaafd voor het maatschappelijk verkeer¹³.

In het kader van de congressen, die zeker belangrijke verdiensten hebben gehad, werd, wat de beschaafde uitspraak betreft, zeer weinig bereikt. Het Zuiden bleef zijn vaak schilderachtig dialect spreken in al de sectoren van het openbaar leven waar het zich niet in het Frans uitdrukte, ook in de sociale contacten buiten de eigen dialectgroep, en in het onderwijs¹⁴. Tekenend in dit laatste opzicht blijft b.v. het feit dat in 1860 de bekende toneelspeler Karel Onderet uit Gent, wiens uitspraak als „afschuwelijk dia-lectisch” werd gekarakteriseerd, tot leraar in de voordrachtskunst aan het Gentse conservatorium werd benoemd¹⁵.

Dit zijn maar enkele gegevens uit de achtergrond waarop de Zuidnederlandse tot stand kwam, van schuchtere toenaderings-pogingen tussen Noord en Zuid, met zeker oprecht begrip, maar

10. *Handelingen van het achtste Nederlandsch taal- en letterkundig congres, gehouden te Rotterdam*, den 11, 12 en 13 September 1865. Te Rotterdam, 1865, p. 173 en p. 207-209.

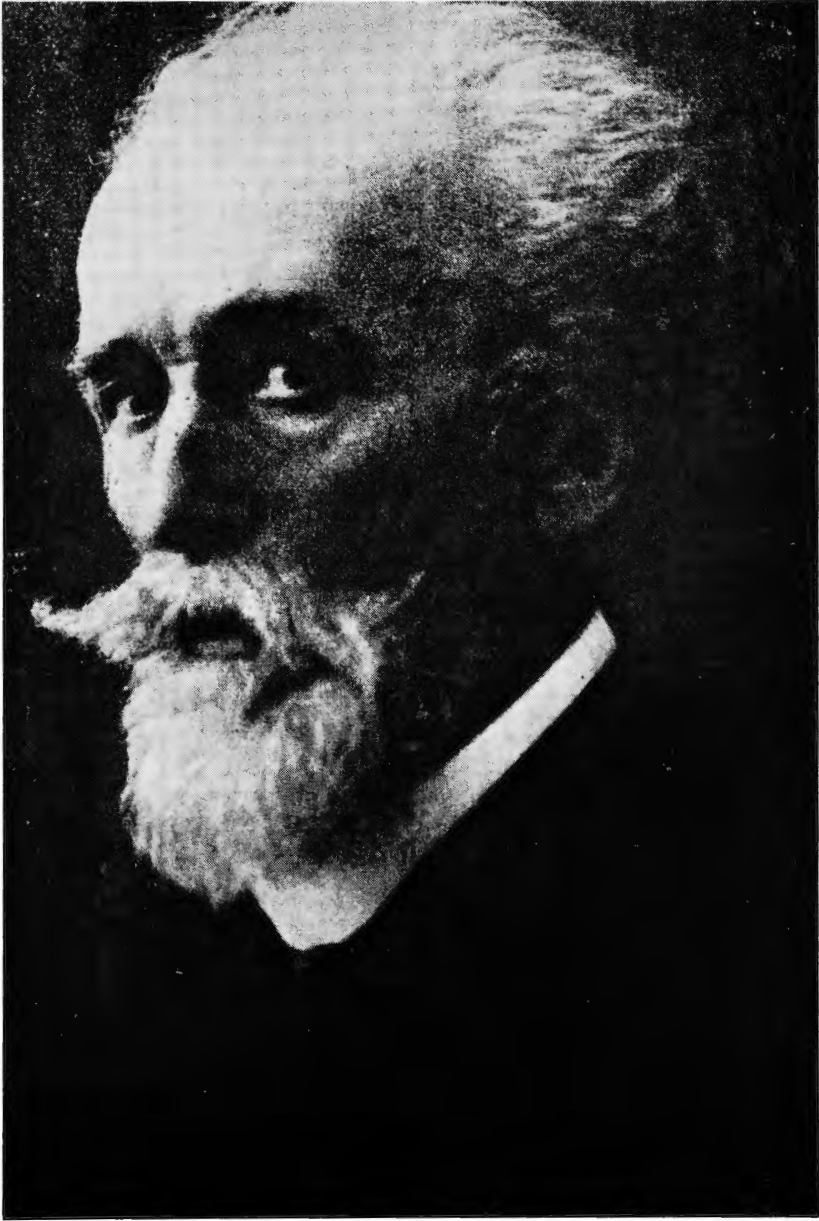
11. *Handelingen van het negende Nederlandsch letterkundig congres gehouden te Gent* den 19, 20 en 21 Augusti 1867. Gent, 1868, p. 396: „Waarheid is het, dat we hier slecht spreken. Maar hoe moet men spreken? ... Ik ben genoodzaakt te verklaren: ik weet het niet. Is het Amsterdamsch? Utrechtsch? Middelburgsch? de taal van 's-Hertogenbosch? Ik weet het niet.”

12. *Revue Trimestrielle*, oct. 1867, p. 253-254.

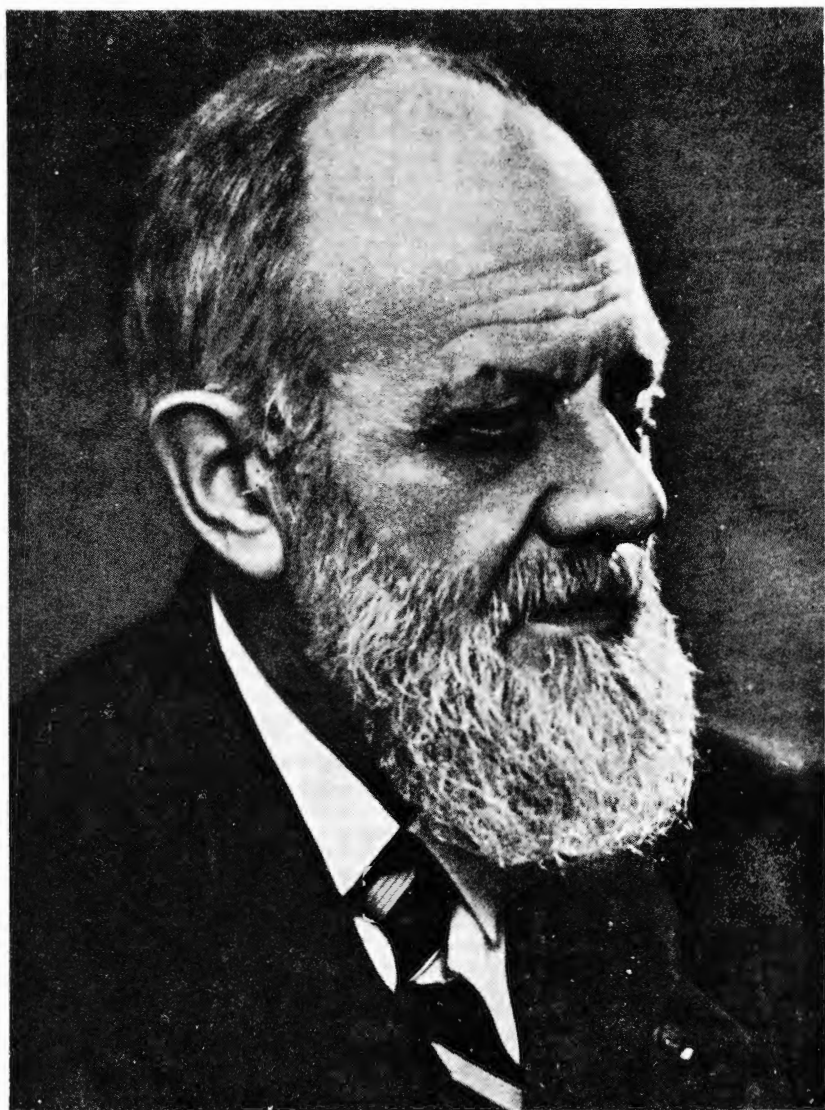
13. *Handelingen van het tiende Nederlandsch taal- en letterkundig congres, gehouden te 's Gravenhage*, den 31 Augustus, 1 en 2 September 1868. 's Gravenhage, 1869, p. 270 en 271.

14. Vgl. J. Michiels, *Over den toestand der Nederlandsche taal in België, in De Toekomst*, 1862-1863, Tweede Reeks, 1e jrg., p. 193-204.

15. L. Monteyne, *Geschiedenis der Vlaamsche Tooneelletterkunde*, p. 146 en Willem Rogghé, *Gedenkbladen*, Gent, 1898, p. 186 en p. 189.

Isidoor Teirlinck
Een der oudste leden van de Zuidnederlandse

Albert Carnoy
Voorzitter van de Zuidnederlandse 1933-1950 - Erevoorzitter 1950-1952

met ook neerbuigende vriendelijkheid aan de ene kant, met onbeholpenheid, zelfs hulpeloosheid en ook sterk verlangen naar eenheid vanwege b.v. J. Vuylsteke en J. Heremans aan de andere zijde, inzake het geschreven en gesproken algemeen taalgebruik.

Wij wezen reeds op de suggestie in 1860 tot oprichting van een tweeledige Academie voor Taal- en Letterkunde. Het was eigenlijk niet de eerste van die aard. J. A. Alberdingk Thijm had reeds in 1849, na het eerste Nederlandse taal- en letterkundig congres, aan F. A. Snellaert iets gelijkaardigs voorgesteld: de stichting van een *Nederlandsch Letterkundig Instituut*, met, zoals hij het uitdrukte, „de hoofdbureelen te Amsterdam en te Gent”¹⁶. Een academie of zulk een instituut wordt gewoonlijk op openbaar gezag gevestigd, en beide voorstellen blijken zonder onmiddellijke weerklink te zijn gebleven.

Op 7 september 1869, tijdens het Nederlands taal- en letterkundig congres te Leuven werd evenwel een gelijkaardig project ter tafel gebracht door twee bescheiden eerwaarde heren, J. Fr. Hendrickx en Theofiel Roucourt: naar het voorbeeld van de taalreglementerende Franse academie een academie te stichten voor Noord- en Zuid-Nederland, die tot taak zou hebben: „taalkundige vraagstukken, waaromtrent tot hiertoe geen eenparigheid bestaat, te bespreken en te beslissen”¹⁷. Ditmaal werd een commissie benoemd om het ontwerp nader te onderzoeken, waarvan de leden waren, behalve de twee reeds genoemden: Jan van Beers, Frans de Cort, Jacob Heremans en E.H. L. Schuermans¹⁸. De werkzaamheden van die commissie leverden een eerder verrassend resultaat op: niet een academie met internationaal karakter, maar het genootschap de *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde* ontstond. We weten niet van wie deze benaming herkomstig is. Niet alleen die titel weerspiegelde duidelijk een hoofdzakelijk linguïstische belangstelling. Die blijkt ook uit de statuten, die op de stichtingsvergadering te Mechelen op 6 februari 1870 werden opgesteld¹⁹.

16. Vgl. F. A. Vercammen, *Thijm en Vlaanderen*, Amsterdam, 1932, p. 143. Ook J. Fr. Willems had in 1838 bij minister de Theux aangedrongen (tevergeefs) op de stichting van een Nederduitsche Academie (P. Minderaa, *De Maatschappij en haar Belgische leden in Gedenkboek bij het 200-jarig bestaan van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden*, Leiden, 1966, p. 180).

17. Vgl. *Handelingen van het elfde Nederlandsch taal- en letterkundig congres, gehouden te Leuven den 6den, 7den en 8sten September 1869*, Leuven, 1870, p. 197-200; 446-447.

18. Vgl. J. Bols, *l.c.*, p. 6.

19. De statuten werden *Grondslagen* genoemd. Ze werden volledig weergegeven door C. de Baere in *Handelingen van de Zuidnederl. Mij voor Taal- en Letterk. en Gesch.*, III (1948-49), p. 4-5. In 1960 werden deze *Grondslagen* aan de omstandigheden aangepast, zie de *Handelingen van de Kon. Zuidnederl. Mij*, XIV (1960), p. 3-7.

Het lijkt ons niet overdreven te zeggen, dat we achter de naam de *Zuidnederlandse* de vaste wil zien rijzen, en dat voor de eerste maal in het 19de-eeuwse Vlaams België, om in de vorm van een wetenschappelijke vereniging voor Zuid-Nederland eigen medewerking te vragen aan de uitbouw van de Nederlandse taal. Een belangrijke gebeurtenis, die ongetwijfeld een vermelding zou verdienen in het erudiete en fijnzinnige boek van Karel Jonckheere *Denkend aan de Nederlanden*²⁰. De stichters en eerste leden van de jonge Maatschappij, onder wie o.m. nog voorkwamen: H. Conscience, J. de Laet, Max Rooses, J. Bormans, Eug. van Oye, vroegen immers medewerking aan nog dringende verwezenlijkingen op het gebied van de uitspraak, de spelling van het Nederlands, het geslacht der substantieven, het woordgebruik. Ze gaven daarbij blijk van zin voor fundamentele problemen, voor een onderneming van lange adem, want thans, na meer dan 100 jaar is men er nog altijd mee bezig.

De inspanningen van de pas gestichte vereniging kwamen dus niet voort, zoals reeds gezegd, uit provincialistische neigingen, maar uit een sterk verlangen naar integratie om het met de actuele term uit te drukken.

Een bijzonder geschikte figuur om de Maatschappij in die richting te leiden was de toen als voorzitter aangestelde Jacob Heremans, die reeds in 1860 buitenlands lid van de Maatschappij der Nederlandse letterkunde te Leiden was geworden, en in 1864, als eerste Belg na 1830, een eredoctoraat in Nederland had ontvangen, van de universiteit te Groningen. Aan de Gentse universiteit had hij voor die tijd baanbrekend werk verricht op het gebied van het onderwijs in de Germaanse filologie, van de Nederlandse taal- en letterkunde. *Het Liber Memorialis* van de Universiteit de Gand (1913) vergeet in het indrukwekkend overzicht van Heremans' titels en ambten ook de vermelding niet: „En 1870, il fonda une sorte d'académie libre de philologie néerlandaise (Zuid-Nederlandsche Maatschappij van Taalkunde) dont ses confrères le nommèrent président”²¹.

Een treffend bewijs van de pogingen der jonge Zuidnederlandse wat de integratie betreft, was het streven naar deelneming aan de eerste grote cultuuronderneming van het Noorden en het Zuiden: het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, een initiatief van de bovengemelde congressen.

J. Heremans schreef in het eerste *Driejaarlijksche Verslag* (1870-

20. Ernst en luim in de culturele eenheid noord-zuid. Tielt-Utrecht (1970).

21. Gand, 1913, I, p. 158-164; vgl. ook L. Roersch, *Levensschets van J. Heremans* in *Annuaire de l'Académie Royale de Belgique*, Bruxelles, 1886, p. 229-256.

71-72) van de Zuidnederlandse deze betekenisvolle woorden : „ ... er werd in grondbeginsel aangenomen dat, om de eenparigheid in het schrijven der Nederlandsche taal, – de gemeenschappelijke taal van Noord en Zuid, – te bevorderen, men steeds zou trachten, al eer door de *Maatschappij* eene beslissing werd genomen, zich over het betwiste punt met de Redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal te verstaan*”²². J. Bols, één der oudste leden en secretaris van onze vereniging van 1876 tot 1881 voegde hieraan toe in zijn *Schets eener geschiedenis der Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde van 1870 tot 1910*: „Allen wenschten eenheid met Noord-Nederland, maar allen waren toch van gevoelen dat eenheid moest steunen op onderzoek en toenadering *van beide kanten* (...). En zo verstond het ook prof. Mathias de Vries zelf (onder wiens leiding het bewuste *Woordenboek* werd samengesteld), wiens toegeevende antwoorden over de hem voorgelegde betwiste punten meermaals door Heremans vermeld werden”²³.

M. de Vries was inderdaad dezelfde mening toegedaan. In een verslag, dat hij namens de redactie uitbracht over wat hij noemde „de zaak van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*” had hij op het congres te Brugge in 1862 reeds gezegd: „Het *Woordenboek* is bestemd om te getuigen van de eenheid der taal, die in de beide deelen van het Dietsche vaderland eene zelfde afkomst bewijst; het moet Vlaamsch en Hollandsch eens vooral verbinden tot ééne gemeenschappelijke taal”²⁴.

Een van de eerste activiteiten van de Zuidnederlandse was de verklaring het niet eens te zijn met het geslacht, dat in de *Woordenlijst* van De Vries en Te Winkel aan vele substantieven werd toegekend. Een onderzoek naar het genus van een groot aantal zelfstandige naamwoorden werd door leden van de Zuidnederlandse, ieder in eigen stad, gemeente of streek ingesteld. Een werkzaamheid die uitvoerig door de voorzitter in het reeds genoemde *Driejaarlijksch Verslag* werd omschreven: „Bij het doorbladeren van de *Woordenlijst* van De Vries en Te Winkel had het menigeen

22. Vgl. J. Bols, *l.c.*, p. 43.

23. *l.c.*, p. 44 – M. de Vries was inderdaad een van de Nederlanders die toen blijk gaven van ruime sympathie voor hen die in Vlaanderen ijverden voor een algemeen Nederlands, b.v. voor leden van de Zuidnederlandse als J. van Beers, F. de Cort, Max Rooses, J. Heremans met wie hij o.a. over taalkundige problemen vaak correspondeerde.

24. *Zevende Nederlandsch taal- en letterkundig kongres, gehouden te Brugge, den 8, 9 en 10 September 1862, Gent-'s-Gravenhage, 1863*, p. 258. Vgl. b.v. ook de latere inleiding van M. de Vries tot het *Woordenboek der Nederlandsche Taal, 's-Gravenhage en Leiden, 1882, Eerste deel (A - Ajuin)* bewerkt door M. de Vries en L. A. te Winkel, p. X en XXIV.

onder ons getroffen hoe het geslacht dat in dit werk aan vele zelfstandige naamwoorden wordt toegekend, in strijd is met hetgene tot heden algemeen door alle Zuidnederlandsche schrijvers en het Zuidnederlandsche volk werd gebruikt, en het scheen aan de meeste onzer leden, dat de heeren M. de Vries en L. A. Te Winkel hier niet geheel van willekeurigheid waren vrij te pleiten. Zou men de geslachten, gelijk men ze in de *Woordenlijst* vindt, zoo maar zonder verdere toetsing aannemen? Moest men niet eerst onderzoeken, of Zuid-Nederland hierin, evenals in veel andere punten van taalkunde geene redenen kan doen gelden, om de schrijvers van het Noorden, waar men bij het spreken geen onderscheid van geslacht tusschen mannelijke en vrouwelijke zaak- en begripsnamen meer hoort, van het ingeslagen dwaalspoor te doen terugkeeren? De *Maatschappij* besloot het hoogst belangrijke vraagstuk van de geslachten der substantieven onmiddellijk ter studie te leggen... Leden tot de verschillende streken van ons land behorende, overliepen elk afzonderlijk de *Woordenlijst*, en teekenden er de woorden uit op, waarvan het geslacht in hunne gewesten verschilt... Eene algemeene lijst, bevattende de substantieven met het afwijkend geslacht in de verschillende dialecten werd gedrukt en aan al de leden rondgezonden, om aan ieder de gelegenheid te verschaffen, er zijne aanmerkingen op te maken. Nu dat men den staat der geslachten van de zelfstandige naamwoorden, waarover men het eens is, in de verschillende Zuidnederlandsche gewesten heeft vastgesteld, kan men voor ieder woord tot een historisch onderzoek overgaan, en zal men eindelijk onze bezwaren tegen het aannemen der in de *Woordenlijst* voorgeschreven geslachten aan de Redactie van het *Woordenboek* kunnen mededelen”²⁵.

Welk was het resultaat van die vaak vertederende inspanningen? De gegevens die tijdens het onderzoek werden verzameld en voorlopig waren blijven rusten, bleken zo waardevol dat ze 66 jaar later, in 1938, in een degelijke studie werden verwerkt en uitgegeven door ons medelid, Prof. Dr. J. L. Pauwels, onder de titel: *Bijdrage tot de kennis van het geslacht der substantieven in Zuid-Nederland*²⁶.

In hetzelfde licht moeten we de lezing in de Zuidnederlandse zien van Max Rooses, in 1871, over het *Geslacht der samengestel-*

25. J. Bols, *l.c.*, p. 36-37.

26. *Uitslagen van het onderzoek in 1872 ingesteld door de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde*. Tongeren, 1938. Deze publikatie was mogelijk gemaakt door de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie. De Zuidnederlandse liet meer dan 150 exemplaren voor haar rekening drukken. Meegedeeld door J. L. Pauwels in het woord vooraf.

de zelfstandige naamwoorden op personen toegepast²⁷. Hierin wordt eveneens op verschillen tussen het Noorden en het Zuiden gewezen.

Contact met Noord-Nederland werd b.v. nog gezocht op het gebied van de spelling der hoofdletters. In 1874 vestigde D. Claes de aandacht van de Maatschappij op de verwarring die er in het gebruik van de hoofdletters heerste. Als gevolg hiervan werd door de leden het besluit goedgekeurd dat men de regels zou toepassen die door de redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche taal* bij het gebruik van hoofdletters werden gevolgd²⁸.

Er werd in onze Maatschappij gestreefd naar integratie van uitdrukkingen, woorden en gezegden uit het taaleigen van het Zuiden in het algemeen Nederlands. Met het oog hierop wou zij de studie van de dialecten op de voorgrond brengen. Naast aanvullingen op het *Algemeen Vlaamsch Idioticon* (1865-1870) van L. Schuermans, waren haar prijsvragen in verband hiermee bijzonder kentekenend alsook de bekroonde antwoorden: haar driedelige publikatie van de *Bijdrage tot een Hagelandsch Idioticon* door J. Fr. Tuerlinckx²⁹ en haar uitgave van August Ruttens' *Bijdrage tot een Haspenhousch Idioticon*³⁰.

De zoëven genoemde Desiré Claes handelde nog in 1889 over: *Miskennis van ons Zuidnederlandsch taaleigen in de Noordnederlandsche uitgaven over taal- en letterkunde*³¹ en in 1891 sprak hij, eveneens voor de leden van de Maatschappij, over *Miskennis van ons Zuidnederlandsch taaleigen in het Woordenboek der Nederlandsche Taal*, waarin hij o.m. scherp protest aantekende „tegen het voortdurend aanhalen, bij 't een of 't ander woord, van de uitdrukking *Zuidnederlandsch*”. En hij lichtte dit o.m. aldus toe: „Het *Woordenboek* is voor de twee deelen van Nederland, en niet voor het Noorden alleen. Wanneer men sommige woorden en uitdrukkingen, die in Zuid-Nederland voortleven en een goeden klank hebben, aanhaalt als in Holland niet bekend te zijn, dan worden die termen met ondergang bedreigd. De jeugd die in het *Woordenboek* zal lezen dat die en die uitdrukking *Zuidnederlandsch*, en dus geen algemeen Nederlandsch is, zal vermijden die te gebruiken en zoo zullen langzamerhand honderden van die uitdrukkingen, die recht van bestaan hebben, uit

27. J. Bols, *l.c.*, p. 37; de lezing verscheen in *De Toekomst*, 1871, p. 57-60.

28. J. Bols, *l.c.*, p. 34 – vgl. tevens *De Toekomst*, 1875, p. 336 en p. 345.

29. Gent, 1886.

30. Antwerpen, 1890 – De Zuidnederlandse schreef ook een prijsvraag over „Oude Vlaamse Liederen” uit, bekroonde het antwoord van J. Bols en publiceerde het onder de titel: *Honderd Oude Vlaamsche Liederen*. Namen, 1897.

31. J. Bols, *l.c.*, p. 25.

onze taal geweerd worden, ofschoon er zijn die vóór eeuwen ook in het Noorden werden gebruikt³².

Er leeft achter dat alles innerlijke consequentie. Men sluit daarmee aan bij de motivering van het ontstaan zelf van de Maatschappij, die bondig werd geformuleerd in een brief van haar eerste secretaris, Th. Roucourt, in naam van het bestuur, op 7 mei 1870 gericht aan Guido Gezelle en L. de Bo, de auteur van het *Westvlaamsch Idioticon*: „Het is om uwe grieven en de onze tegenover Noord-Nederland te doen gelden, en middelen te beraamen om aan het Westvlaamsch gelijk aan het Vlaamsch der overige provinciën recht te doen wedervaren, dat de Zuidnederlandsche Maatschappij tot stand gekomen is...”³³.

Deze grieven en middelen hadden betrekking op de poging van de Zuidnederlandse om zoveel mogelijk woorden, uitdrukkingen en wendingen uit de streektaalen van het Zuiden in het Nederlands ingang te doen vinden. Guido Gezelle en L. de Bo antwoordden ervan overtuigd te zijn „dat de rechten van de Westvlamingen gingen worden miskend”³⁴ en weigerden het aangeboden lidmaatschap. Misschien was Guido Gezelle het daarbij ook niet vergeten dat J. Heremans hem in 1863, in een scherp afbrekende kritiek van de verzenbundel *Gedichten, gezangen en gebeden* de raad had gegeven „in het geheel niet te rijmen, daar het blijkt dat het voor hem [G. Gezelle] toch zulk een eiselijk heksenwerk is” en bovendien de stellige hoop had uitgesproken „dat de heer Guido Gezelle het struikelpad moge verlaten, waarop hij verdwaald is”³⁵.

Dit illustreert al het feit, het weze terloops aangestipt want het marginaal-aneccdotische heeft op een dag als deze ook zijn goed recht en zal wel geen schaduw werpen op de feestelijke stemming, dat de Zuidnederlandse ook heeft af te rekenen gehad met menselijke spanningen die nu eenmaal aan elk verenigingsleven eigen zijn. Het weze me toegelaten in dit verband nog een paar feiten aan te halen. De in België ingeweken Noord-Nederlander Johannes Nolet de Brauwere van Steeland, die niet gewoon was een blad voor de mond te nemen, en het herhaaldelijk o.m. ook met J. Heremans had aan de stok gehad, noemde in 1878 de Zuidnederlandse „een soort vrije academie van suffende mugge-zifters die vaak indommelden, als gevolg van uren lang debatteren over een misplaatste komma die dan ook comatisch werkte”³⁶. Zo

32. J. Bols, *l.c.*, p. 25.

33. J. Bols, *l.c.*, p. 43-44.

34. J. Bols, *l.c.*, p. 16.

35. *Nederduitsch Maandschrift*. Eerste Jaargang – Tweede deel. Brussel, 1863, p. 237-250: Boekbeschouwing, nl. p. 246 en p. 250.

36. Vgl. zijn *Poëzy en Lettercritiek (1878-1884)*, Roeselare, 1884, p. 270.

vinden we b.v. nog het ontslag van Julius de Geyter op 28 februari 1876 in het archief van de Maatschappij vermeld. Er is tevens een gelijktijdige aantekening bewaard van de secretaris, Jan Bols, met de motivering van dat ontslag: „tengevolge, zegt men, van het verwijt hem door politieke vrienden gedaan, dat hij, die in zijn *Geuzenlied* (1872) over het 'Ongediert der Papen' schreef, aan de 'papen' van de Maatschappij toch vriendelijk de hand drukte”³⁷.

De Maatschappij heeft van bij de aanvang niet alleen toenadering gezocht tot het Noorden, maar ook tot het buitenlandse geestesleven in het algemeen. Er werden immers tal van literaire onderwerpen behandeld. We vermelden er een omdat het nog actueel is door zijn comparatistische inslag: reeds in 1882 hield Prof. Alberdingk Thijm een lezing over: *Het internationale in de Nederlandsche letteren*. Hij toonde aan hoe verhelderend het is de Nederlandse letterkunde in verband met de buitenlandse te beschouwen, voor die tijd zeker nog geen gemeenplaats. Hij verdedigde bovendien, als de eerste bij ons, de stelling van de prioriteit van ons *Elkerlijk* op *Everyman*³⁸.

Hoe was nu de structuur van de Zuidnederlandse? Ongetwijfeld was de Maatschappij grotendeels uit de sfeer van de Nederlandse taal- en letterkundige congressen voortgekomen. Haar stichting valt in de lijn van de voorstellen op die congressen met betrekking tot de oprichting van een instituut of academie, die prominente vertegenwoordigers van het Noorden en van het Zuiden in twee afdelingen zou samenbrengen. Ten slotte waren het uitsluitend de meest vooraanstaande taal- en letterkundigen uit Vlaams België die lid werden van wat de *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde* werd genoemd. Aan een academie deden intussen wel denken: het uitgelezen en beperkt aantal leden; de verschillend genuanceerde activiteiten die in groeperingen – een historicus van de Zuidnederlandse gewaagde van commissies –³⁹ konden worden

37. Losse aantekeningen van J. Bols bewaard in het archief van de Zuidnederlandse. Over het jaartal 1872, dat hier in een aantekening van een tijdgenoot van J. de Geyter voorkomt, vgl. o.a. R. F. Lissens in *Spiegel der Letteren*, 1969-70, nrs. 2-3 en Ludo Simons in *Dietsche Warande en Belfort*, 1970, juni, p. 384.

38. J. Bols, *l.c.*, p. 27 in voetn. 6: „Hij haalde o.a. *De Spiegel van Elkerlyc* aan, een internationaal werk, waarvan Engeland zich de vinding toeschrijft. Doch de oudste Engelsche uitgave van *Every man* is van 1529, terwijl reeds Willem Vorsterman, te Antwerpen, die in 't jaar 1500 begon te drukken, van den *Spiegel* eene uitgave (schoon zonder jaartal) heeft bezorgd”.

39. J. Bols in zijn aangehaalde „*Schets...*”, p. 20: „Ik verdeel die werkzaamheden in vier groepen, evenals de werkzaamheden van de Koninklijke Vlaamsche Academie verdeeld zijn in vier groepen, waar de Bestendige Commissiën voor werden aangesteld, namelijk die voor Oudere taal- en letterkunde, die voor Nieuwere taal- en letterkunde, die voor Geschiedenis, Bio- en Bibliographie, en die voor Onderwijs”.

ondergebracht ; het uitschrijven van prijsvragen, waarna de bekroonde werken ook door de Maatschappij werden uitgegeven ⁴⁰. De leden ontvingen presentiegelden en reisvergoedingen. Minder academisch was de geldelijke boete, die voorzien was voor leden die geen lezing kwamen houden. De Maatschappij hield haar lezingen en besprekingen over het algemeen op een hoog en sereen niveau. Ze verleende financiële steun, niet alleen aan de redactie van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, maar aan verschillende wetenschappelijke en culturele initiatieven ⁴¹. Ze onderhield contacten met andere hoogstaande verenigingen en met congressen in binnen- en buitenland. Ze publiceerde, naast de door haar bekroonde werken, een bundel *Handelingen* in 1906 en in 1908, om vanaf 1948 elk jaar een kloek boekdeel van dezelfde *Handelingen* op de markt te brengen. Het gedetailleerde bibliografisch overzicht van die honderden lezingen, artikels, verslagen en moties werd bij gelegenheid van dit eeuwfeest samengesteld door ons medelid, Juffrouw Hilda van Assche, en verschijnt in de *Jubileumuitgave* van de *Handelingen*. Bij de viering van het veertigjarig bestaan van de Maatschappij werd in de *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie* met nadruk gewezen op „de bijdrage tot de geschiedenis van onze taalstrijd”, die door de Zuidnederlandse werd geleverd, die „met recht de voorloopster der Koninklijke Vlaamse Academie [1886] genoemd werd, omdat o.m. beide instellingen in bepaalde opzichten dezelfde werkzaamheden hebben”.

In 1923 werd in ons genootschap een afdeling *Geschiedenis* opgericht. Vanaf dat jaar kreeg het de lange benaming die voldoende bekend is. In 1960 verleende Z.M. de Koning de titel van Koninklijke Maatschappij.

De twee halfjaarlijkse vergaderingen van de Zuidnederlandse, sedert 1939 te Brussel in de Universitaire Stichting, hebben dikwijls het uitzicht van een congres. Ze is een ontmoetingscentrum geworden, inzonderheid ook voor jonge vorsers en schrijvers die er de uitslagen van hun opzoekingen en creatieve arbeid in referaat en bespreking kunnen toetsen, en eveneens over de publikatiemogelijkheid van de *Handelingen* beschikken.

Reeds lang voor die termen bij ons gangbaar waren, deed de Zuidnederlandse aan postuniversitaire activiteit. Oorspronkelijk

40. Zie ook hierboven noot 28 en 29.

41. Vgl. o.a. J. Bols, *l.c.*, p. 45 : „Zelfs van de zuinig bestierde penningen (...) kon zij (...) verdienstelijk werk ondersteunen, b.v. *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal*, – en medehelpen in betoogingen ter eere van Hofmann von Fallersleben, van Conscience, van Vrouwe Courtmans, van Coremans en van Frans De Cort”.

een select gezelschap, wist zij, zeker ook na perioden van verstilde bedrijvigheid, van verzwakking, haar ledental tot ruim 500 uit te breiden. Dat is mede te danken aan ons toenemend aantal Nederlandstalige universitair afgestudeerden en de uitbreiding van het wetenschappelijk onderzoek.

De betekenis van de Zuidnederlandse als een der oudste cultureel-wetenschappelijke genootschappen in het Nederlandstalig geestesleven van ons land is niet onbelangrijk te noemen. Haar bedrijvigheid heeft van in het begin in het teken gestaan van de taalkundige en ook van de culturele toenadering tot Nederland. Dit laatste wordt bovendien treffend aangetoond, niet alleen door het feit dat talrijke Noordnederlanders lid zijn, maar dat er op de vergaderingen zeer dikwijls Nederlandse sprekers optreden, dat Nederlanders tevens geregeld aan onze publikatie meewerken.

Dit is het beeld van zeer beperkte omvang van een vereniging, die zelden met luidruchtige moties op het publieke forum is verschenen, maar op een eigen wijze aan de geestesontplooiing van ons volk heeft meegewerkt.